

¹ *Roebuck C.* Ionian Trade and Colonisation. — New York, 1959, p. 89; *Kinch K. F.* Fouilles de Vroulia (Rhodos). — Berlin, 1914, p. 139—141; *Price E. R.* Pottery of Naukratis. — JHS, 1924, vol. 64, p. 181—185; *Dimitriu S.* Cartierul de locuinte din zona de vest a Cetății in epoca arhaică. — Histria, Bucarest, 1966, vol. 11, il. 10—11; *Boardman J., Hayes J.* Excavations at Tocra. The Archaic Deposit. — Londres, 1973, 2, p. 20; *Alexandrescu P.* La céramique d'époque archaïque et classique VII—IV s. — Histria, Bucarest—Paris, 1978, vol. 4, il. 21; *Шмидт Р. В.* Греческая архаическая керамика Мирмекия и Тиритаки. — МИА, 1952, № 25, с. 231; *Сидорова Н. А.* Архаическая керамика из Пантикалея. — МИА, 1962, № 103, с. 114—115.

² *Шмидт Р. В.* Указ. соч., рис. 2, 3, 5.

³ *Kinch K. F.* Op. cit., il. 5—8, 18, 25, 27, 32, 37; 40; 45; *Price E. R.* Op. cit., p. 81, guiv.; *Technau W.* Griechische Keramik in samischen Heraion. — AM, 1929, Bd 54, S. 29—36; *Vallet G., Villard F.* Megara Hyblea V. — MEFR, 1955, vol. 67, p. 7—34; *Villard F.* La ceramique grecque de Marseille (VI—IV siècle). Essai d'histoire économique. — Paris, 1960, p. 43—47; *Vallet G.* Rhegion et Zaucle. Histoire, commerce et civilisation des cités chalcidiennes du détroit de Messine. — Paris, 1958, p. 144; *Boardman J., Hayes J.* Op. cit., 2, p. 46, ill. 55—56; *Lambrino M.* Les vases archaïque d'Histria. — Bucaresti, 1938, p. 55—56; *Lambrino M.* La céramique archaïque d'Histria. Série rhodo-ioniene. — Dacia, 1927—1932, N 3/4, p. 362—377; *Dimitriu S.* Op. cit., tl. 15—17; *Dimitriu S., Coja M.* La ceramique archaïque et les debuts de la cité pontique d'Histria. — Dacia, 1958, 2, p. 73—74; *Шмидт Р. В.* Указ. соч., с. 239—240; *Сидорова Н. А.* Указ. соч., с. 145—147; *Онайко Н. О.* Раскопки античного поселения в Геленджикской бухте. — КСИА АН СССР, 1976, вып. 145, с. 80—88, рис. 4; *Капошина С. И.* Из истории греческой колонизации Нижнего Побужья. — МИА, 1956, № 50, с. 225—227.

⁴ *Dimitriu S.* Op. cit., il. 36.

⁵ *Леву Е. И.* Материалы ольвийского теменоса. — В кн.: Ольвия. М.; Л., 1964, с. 136.

⁶ *Lambrino M.* Les vases archaïque d'Histria, p. 160—162; *Dimitriu S.* Cartierul de locuinte lin zona de vest a Cetății in epoca arhaică, il. 31; *Alexandrescu P.* Op. cit., p. 98—100.

⁷ *Dimitriu S.* Op. cit., il. 34.

⁸ *Фармаковский Б. В.* Раскопки в Ольвии. — ОАК, Пгг., 1914, с. 17; *Шмидт Р. В.* Указ. соч., рис. 9, 1.

⁹ *Boardman J.* Excavations in Chios, tabl. 51, 60, p. 52—55.

¹⁰ *Walter-Karydi E.* Samische Gefasse des 6. V. Chr. — Bohn, 1973, ill. 669; *Dimitriu S.* Op. cit., il. 23; *Alexandrescu P.* Op. cit., il. 15, 20, 184—186.

¹¹ *Cook R. M.* A List of Clazomenian Pottery. — BSA, 1952, vol. 47, p. 149—151; *Копейкина Л. В.* Развитие чернофигурного стиля в клазоменской керамике. — В кн.: Из истории Северного Причерноморья в античную эпоху. Л., 1979, с. 18—19.

¹² *Cook R. M.* Op. cit., p. 130—132.

¹³ *Копейкина Л. В.* Некоторые итоги исследования архаической Ольвии. — В кн.: Художественная культура и археология античного мира. М., 1976, с. 134—140.

¹⁴ *Книпович Т. Н.* Ионийская ваза с Таманского полуострова и клазоменский стиль в памятниках греческих поселений северного побережья Черного моря. — ИГАИМК, 1927, т. 5, табл. XIII; *Сидорова Н. А.* Архаическая керамика из раскопок Пантикалея. — Сообщения ГМИИ, 1968, вып. 4, рис. 3.

¹⁵ Аналогии скифосам, например, см.: *Boardman J., Hayes J.* Excavations at Tocra. The Archaic Deposit, p. 25; *Шмидт Р. В.* Указ. соч., рис. 7; арибаллам: *Alexandrescu P.* Op. cit., p. 65.

¹⁶ *Alexandrescu P.* Op. cit., p. 65.

О. В. СИМОНЕНКО

Пізньюскіфський комплекс з с. Мар'ївка Миколаївської обл.

У 1903 р. в середній течії р. Південний Буг поблизу с. Мар'ївка Доманівського р-ну Миколаївської обл. було знайдено ряд предметів, які походили, найімовірніше, із зруйнованого поховання. Ці предмети були опубліковані Л. Якуніною-Івановою з післямовою О. М. Тальгрена¹. Пізніше даний комплекс досліджували І. В. Фабриціус², В. П. Шилов³, К. Ф. Смирнов⁴ та ін. В датуванні та етнічній атрибуції комплексу існують розбіжності: Л. Якуніна-Іванова визначила його як етруссько-італійський IV—III ст. до н. е.⁵, О. М. Тальгрена — як кельтський I ст. до н. е.⁶, К. Ф. Смирнов вважав мар'ївську знахідку свідченням перебування на Південному Бугу сарматів у II—I ст. до н. е.⁷ В. П. Шилов без спеціального аналізу підтримав запропоновану О. М. Тальгреном дату шолома⁸. Через істотні розбіжності в датуванні комплексу до сьогоднішнього часу єдиної думки щодо його хронології та етнічної

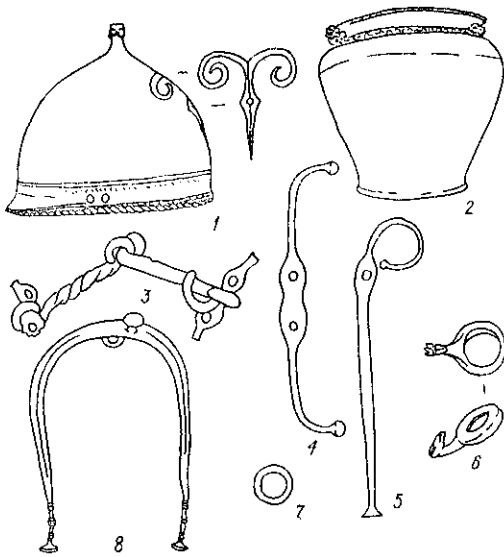

Рис. 1. Комплекс з Мар'івки (за Л. Якуніною-Івановою):

1 — шолом; 2 — сітула; 3 — втулка; 4 — псалії; 5 — начільник; 6, 7 — кільця; 8 — предмет невідомого призначення.

належності не існує. Важливість знахідки з Мар'івки в світлі скіфо-сарматських відносин примушує повернутись до комплексу і провести аналіз речей, що входили до його складу, з врахуванням збільшення джерелознавчої бази за останні роки. Оскільки самі речі на цей час втрачено, автор користувався описами Л. Якуніної-Іванової та ілюстраціями до її статті.

1. Бронзовий шолом з півсферичним, дещо сплющеним з боків наголовком, увінчаний циліндричним навершям і невеликим напотиличником (у Л. Якуніної-Іванової — з відходячим назад козирком. — О. С.). З обох боків наголовка біля його краю було по два отвори з рештками заліза в них (сліди кріплення нащочників). У центрі напотиличника — також невеликий отвір. По краю наголовка проходить рельєфний валик, покритий косими насічками по боках шолома; валик заходить під напотиличник. Нижня частина наголовка вище отворів для прикріплення нащочників орнаментована двома паралельними лініями з крапковою лінією між ними. Нижче її по наголовку проходить смуга насічок завширшки 1 см; по основі наголовка, вище валика, — ще дві паралельні лінії з крапковим орнаментом між ними. Нижня частина навершя прикрашена парними прокресленими арками. Фронтальна частина шолома (тобто протилежна напотиличнику) оздоблена «пальметою», за визначенням Л. Якуніної-Іванової. І. В. Фабриціус вважає, що це зображення стилізованого баранячого черепа з рогами⁹. Висота шолома 22 см, розміри внутрішньої частини 22×20 см, вага 989 г (рис. 1, 1).

2. Бронзова сітула з відігнутими високими вінцями, крутими плічками, з невеликою закраїною на плоскому дні. Неорнаментована. На шийці — сліди заліза від обруча, що правив для прикріплення дужки. Діаметр сітули по плічках близько 24 см, висота — 22 см, діаметр дна близько 15 см (рис. 1, 2).

3. Два залізних наконечника списа «латенського» типу (за визначенням Л. Якуніної-Іванової). Наконечники з довгою втулкою, лавролистним пером з нервюрою по довгій осі. В 5 см від краю втулки пробито по два отвори для кріплення наконечника до ратища. Довжина одного з них 40 (довжина пера 20 см), другого — близько 42 см.

4. Два С-подібних дводірчастих бронзових псалії з вісімоподібним розширенням посередині. Кінці гілок прикрашені кульками. Довжина 17 см (рис. 1, 4).

5. Бронзовий предмет у вигляді «половинки ножиць» з прямим, круглим у перегині стрижнем, нижній кінець якого оформлений у вигляді «голівки цвяха». Верхній його кінець загнутий кільцем, яке закінчується круглою кнопкою. Біля основи кінця стрижень розклепаний у вертикальній площині, в центрі одержаного овалу — отвір. Довжина предмета — 30 см* (рис. 1, 5).

* Певно, в тексті Л. Якуніної-Іванової якась помилка. Начільники такої довжини взагалі невідомі в скіфській вузді (за винятком великих парадних V—IV ст.

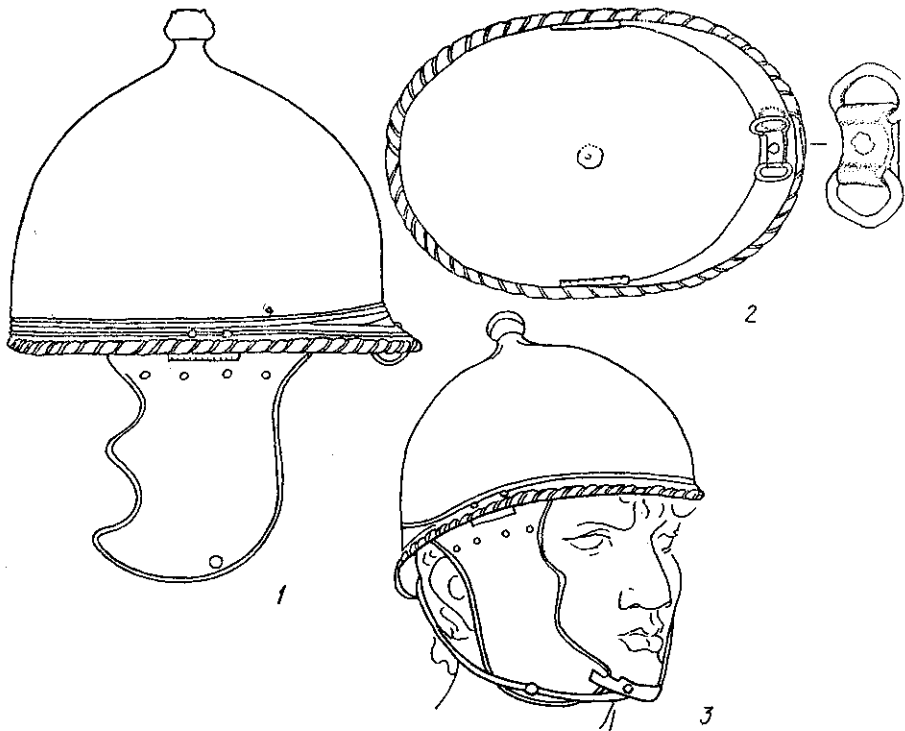

Рис. 2.

1 — шолом типу Монтефортіно; 2, 2а — кільця, що кріпилися на потиличній частині шолома; 3 — реконструкція носіння шолома.

6. Два залізних двокільчастих вудила з витими гризлами. Кінці гризл загнуті кільцями, в яких збереглися залишки дводірчастих псалів та рухомі кільця для повода. Довжина гризел 8 і 9 см (рис. 1, 3).

7. Два бронзових кільця з прокресленою по зовнішньому ободу канавкою. Діаметр — 2 см (рис. 1, 6).

8. Бронзове кільце з відростком у вигляді голівки грифона. Діаметр — 2,5 см (рис. 1, 7).

9. Два бронзових предмети (один фрагментований) у вигляді зігнутого підковкою стержня з орнаментованими кінцями, петлею і кнопкою посередині (рис. 1, 8). Як і Л. Якуніна-Іванова, автор затруднюється визначити їх призначення.

Крім згаданих речей, Л. Якуніна-Іванова зарахувала до цього комплексу фібулу з ромбоподібним щитком, що відноситься до III ст. до н. е.¹⁰ і яка, безсумнівно, потрапила сюди випадково.

Перш за все привертає увагу характерний підбір речей: шолом, зброя, вузда. Сітула, на перший погляд, не має відношення до паноплії, але не слід забувати, що вона разом з ковшем входила до складу спорядження римського воїна¹¹. Схоже на те, що досліджуваний комплекс є інвентарем зруйнованого воїнського поховання.

Шолом з Мар'івки відноситься до широко відомого типу «шапочки жокея» (jockeymützeform, jockey-cap). Подібні шоломи поширювались протягом V ст. до н. е. — I ст. н. е.¹². Проте існує багато хронологічно відмінних різновидів таких шоломів¹³. Мар'івський за формою та орнаментациєю відноситься до типу Монтефортіно В (за класифікацією Г. Робінсона). Найближчою аналогією йому є шолом № 2726 з колекції Британського музею¹⁴. Шолом Монтефортіно В датується кінцем III—II ст. до н. е.¹⁵ Пізніші різновиди (Монтефортіно С—D),

до н. е.), а ті, що належать до цієї серії, мають довжину 11—17 см. Якщо співвіднести діаметр гачка, який наводить Л. Якуніна-Іванова (4 см), з довжиною всього начільника на рисунку, то маємо близько 20—22 см, що найімовірніше.

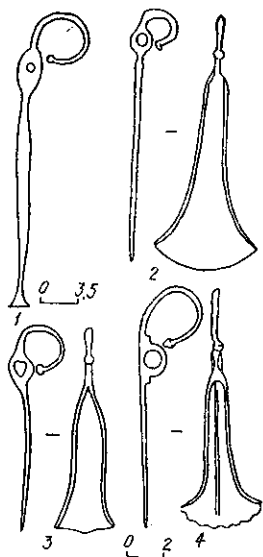

Рис. 3. Пізньоскіфські
начільники з гачком:
1 — Мар'ївка; 2, 3 — Бу-
буець; 4 — Великоплоске.

шоломі є ще одним підтвердженням такого способу ношення (на задній частині шолому вона, безсумнівно, недоречна).

Сітула з комплексу близька до сітул з Болонї¹⁹ та Богемії. Останню Г. Дешелетт датує Латеном II²⁰. Сітули, майже повністю аналогічні нашій, були знайдені в Молдавії в похованні II ст. до н. е.²¹

С-подібні псалії з'являються в скіфській вузді ще в IV ст. до н. е.²² Однак мар'ївські псалії відрізняються від них формою і оформленням кінців. Найближчою аналогією їм є псалії з Антипівки I Неаполя Скіфського, які датуються кінцем II—I ст. до н. е.²³, типологічно подібні з розглядуваними псалії IV ст. до н. е. з Клименкова²⁴ і Балаклеї²⁵. В цілому подібні псалії характерні для пізньоскіфської та сарматської вузди.

Цікавим і важливим для датування та визначення етнічної належності комплексу є предмет, який Л. Якуніна-Іванова називає «половинкою ножиць» (рис. 1, 5; 3, 1). Це характерний пізньоскіфський налобник III—II ст. до н. е.²⁶ Мар'ївський налобник відрізняється відсутністю лопасті, але в цілому близький їм і, безумовно, складає одну серію (рис. 3).

Залізні вудила з витими гризлами побутують в скіфо-сарматському середовищі з IV по I ст. до н. е. і точнішої дати не мають.

Поданий Л. Якуніною-Івановою рисунок наконечника списа не дає повного уявлення про цю річ, однак, судячи з опису, наконечник близький деяким типам скіфських, датованих Г. І. Мелюковою IV—III ст. до н. е.²⁷ Подібні наконечники з довгою втулкою і рівним їй за довжиною чи більш коротким пером поширені у пізньоскіфському та сарматському озброєнні III ст. до н. е. — I ст. н. е. Однак для сарматських наконечників отвори на втулці не характерні, але на пізньоскіфських вони звичайні.

Бронзові кільця (імовірно, від вузди) точних дат і аналогій не мають. Але оформлення гачка на одному з них у вигляді голівки грифона зближує його з речами скіфського кінського убору²⁸.

Таким чином, в комплекс з Мар'ївки входять предмети спорядження воїна, які існували в III—I ст. до н. е. Метод вузьких датвань²⁹ дає можливість уточнити дату комплексу — II ст. до н. е. (рис. 4).

до яких відносять і мар'ївський шолом, О. М. Тальгрєн та В. П. Шилов розрізняють формою навершя, довжиною напотиличника, орнаментацією¹⁶. Таким чином, шолом з Мар'ївки повинен датуватись кінцем III—II ст. до н. е.

В. П. Шилов та інші дослідники вважали, що шолом одягався козирком уперед. В зв'язку з цим отвори в козирках шоломів з Мар'ївки, Марієнталя, Веселого пояснюються В. П. Шиловим як зроблені для прикріплення наносника¹⁷. Варто відзначити, що римські шоломи такого типу ніколи наносників не мали. Л. Якуніна-Іванова вірно називає частину шолома з козирком задньою, а протилежну (задню — за В. П. Шиловим та ін.) — фронтальною. В зв'язку з цим у тексті даної праці козирок отримав найменування напотиличника, чим він в дійсності і був. В праці Г. Робінсона показано спосіб ношення таких шоломів (рис. 2, 3)¹⁸. Там же знаходить пояснення і призначення отвору в напотиличнику — він служив для кріплення кілець, до яких, в свою чергу, кріпився підборідний ремінь (рис. 2, 2a). В похідному положенні за ці кільця шолом підвішувався до ранця воїна. До речі, розміщення пальмети на мар'ївському

Для визначення етнічної належності мар'ївської знахідки важливими є предмети вузди і, зокрема, бронзовий налобник з гачком. Якщо шолом і сїтула, безумовно, — імпорти з заходу, то налобники такого типу — власне пізньоскіфські. Вони виготовлялись на території Малої Скіфії, поширені виключно в пізньоскіфських пам'ятках і генетично наближаються до скіфських налобників V—IV ст. до н. е.³⁰

Комплекс з Мар'ївки входить до кола рідкісних поки що пам'яток типу Бубуеч, Великопоске, Снігурівка, Нововасилівка, Семенівка³¹. Вони відносяться до III—II ст. до н. е. і є предметами озброєння та спорядження пізньоскіфського кінного воїна. Автор вже розглядав ці комплекси в окремій праці, але, мабуть, доречно дещо ширше подивитись на них з боку етнічної належності. Дійсно, чому саме пізньоскіфські? Крім вузди, до їх складу входять такі досить «інтернаціональні» речі, як зброя, прикраси, античні імпорти. Ускладнює точне етнічне визначення також і те, що більшість з цих пам'яток не зв'язана з похованням, тобто відсутня така важлива ознака, як поховальний боряд. Але, на нашу думку, є важливі аргументи на користь саме пізньоскіфської належності цих пам'яток.

1. Налобники з гачком, як доведено, походять від подібних їм за типом, але менших за розміром скіфських налобників V—IV ст. до н. е.

2. Налобники з гачком виготовлялись на території Малої Скіфії, на що вказує знахідка ливарної форми для виготовлення подібних речей в Неаполі Скіфському³².

3. Важливим свідченням того, що перелічені пам'ятки належать до скіфського часу, є те, що в складі деяких із них присутні такі типово скіфські речі, як бронзові казани (Бубуеч, Великопоске) та вироби в звіриному стилі (Мар'ївка, Зеленьський курган).

4. Переважна більшість комплексів, де знайдено так звані налобники з гачком, розташована в Криму та Північно-Західному Причорномор'ї, тобто там, де локалізується пізньоскіфська держава — Мала Скіфія. Поодинокі знахідки подібних налобників на суміжних територіях є свідченням контактів пізньоскіфського середовища з сусідами³³.

Таким чином, найімовірніше, знахідка з Мар'ївки — пізньоскіфський комплекс II ст. до н. е.³⁴, що не підтверджує думку К. Ф. Смирнова про проникнення сарматів за Дніпро в останні століття до н. е.³⁵ На підставі археологічного матеріалу ця подія датується періодом не раніше рубежу нашої ери.

А. В. СИМОНЕНКО

Позднескифский комплекс из с. Марьевка Николаевской области

Резюме

В 1903 г. в с. Марьевка на р. Южный Буг был найден ряд предметов вооружения и конского снаряжения, опубликованных Л. Якуниной-Ивановой как этрусско-италийские IV—III вв. до н. э. Позднее к ним обращались некоторые исследователи, по-разному датируя и интерпретируя комплекс. То обстоятельство, что до сих пор не существовало единого мнения о дате и этнической принадлежности марьевской находки, побудило автора вернуться к его анализу. Входящие в комплекс шлем, сїтула, наконечники копий, детали узды бытуют в III—I вв. до н. э., но по ряду признаков дату можно сузить до II в. до н. э. На позднескифскую этническую принадлежность находки из Марьевки указывает характерный налобник с крючком, а также черты, сближающие эту находку с группой позднескифских памятников III—II вв. до н. э.

Дата	1	2	3	4	5	6
I ст. до н. е.						■
II ст. до н. е.			■	■	■	■
III ст. до н. е.	■	■	■	■	■	■
IV ст. до н. е.			■	■	■	■

■ — I   ■ — II

Рис. 4. Хронологічний графік комплексу з Мар'ївки:

1 — шолом; 2 — сїтула; 3 — націльник; 4 — псалії; 5 — вудила; 6 — вістря списа.

I — час побутування речей; II — найбільш вірогідна дата комплексу.

- ¹ *Jakounina-Ivanova L.* Un trouvraille de l'age de la Tene dans la Russie meridionale / Note A. M. Talgren. — ESA, 1927, 1, s. 100—109.
- ² *Фабрициус И. В.* Археологическая карта Северного Причерноморья. — Киев, 1951, с. 90—91.
- ³ *Шилов В. П.* «Кельтские» бронзовые шлемы в Восточной Европе. — В кн.: Проблемы советской археологии. М., 1978, с. 110—111.
- ⁴ *Смирнов К. Ф.* Ольвийский декрет в честь Протогена и сарматы. — В кн.: Античные государства и варварский мир. Орджоникидзе, 1981, с. 12—13.
- ⁵ *Jakounina-Lvanova L.* Op. cit., s. 108.
- ⁶ *ESA*, 1927, 1, s. 109.
- ⁷ *Смирнов К. Ф.* Указ. соч., с. 14—16.
- ⁸ *Шилов В. П.* Указ. соч., с. 112.
- ⁹ *Фабрициус И. В.* Указ. соч., с. 91.
- ¹⁰ *Амброз А. К.* Фибулы Юга европейской части СССР. — САИ, 1966, вып. Д1-30, с. 46; *Шилов В. П.* Указ. соч., с. 111.
- ¹¹ *Connolly P.* The Roman Army. — London, 1975, p. 53.
- ¹² *Шилов В. П.* Указ. соч., с. 111.
- ¹³ *Robinson H. R.* The Armour of imperial Rome. — London, 1975, p. 17—21.
- ¹⁴ *Ibid.*, p. 19, ill. 9.
- ¹⁵ *Ibid.*, ill. 2, 7, 8.
- ¹⁶ *Ibid.*, ill. 10.
- ¹⁷ *Шилов В. П.* Указ. соч. с. 109.
- ¹⁸ *Robinson H. R.* Op. cit., fig. 1.
- ¹⁹ *Montelius O.* La civilisation primitive en Halie de puis l'introduction des metaux. — Paris, 1905, p. 1, ser. B. tab. 104, fig. 12.
- ²⁰ *Dechelette G.* Manuel d'archeologie. — Paris, 1914, 2, s. 1445, fig. 650, 2.
- ²¹ *Сергеев Г. П.* Находка медных сосудов на территории Молдавии. — В кн.: Известия Молдавского филиала АН СССР. Кишинев, 1956, № 4(31), с. 140.
- ²² *Ильинская В. А.* Скифская узда IV в. до н. э. — В кн.: Скифские древности. Киев, 1973, с. 46, 55.
- ²³ *Гуцина И. И.* Случайная находка в Воронежской области. — СА, 1961, № 2, с. 244, рис. 3; 4; *Погребова Н. И.* Погребения в Мавзолее Неаполя Скифского. — МИА, 1961, № 96, с. 131, рис. 11, 1.
- ²⁴ *Яценко И. В.* Раннее сарматское погребение в бассейне Северского Донца. — КСИА АН СССР, 1962, № 89, с. 43, рис. 15.
- ²⁵ *Сибильов М.* Фалары Изюмщины. — В кн.: Хроніка археології та мистецтва. К., 1936, ч. 2, табл. V, 7.
- ²⁶ *Симоненко А. В.* О позднескифских налобниках. — В кн.: Древности Степной Скифии. Киев, 1982, с. 237—245.
- ²⁷ *Мелюкова А. И.* Вооружение скифов. — САИ, 1964, вып. Д1-4, с. 42.
- ²⁸ *Ильинская В. А.* Указ. соч., с. 45—54.
- ²⁹ *Шукин М. Б.* Об узких и широких датировках. — В кн.: Проблемы археологии. Л., 1978, вып. 2, с. 28—33.
- ³⁰ *Симоненко А. В.* Указ. соч., с. 244.
- ³¹ Там же, с. 245.
- ³² Там же, с. 237—242.
- ³³ *Высотская Т. Н.* Неаполь — столица государства поздних скифов. — Киев, 1979, с. 120—122, рис. 55.
- ³⁴ *Симоненко А. В.* Указ. соч., с. 244—245.
- ³⁵ *Смирнов К. Ф.* Указ. соч., с. 14, 15.

В. Д. БАРАН, В. Д. ГОПАК

Залізні вироби з поселення черняхівської культури поблизу с. Теремці у Придністров'ї

У 1979—1980 рр. Ранньослов'янською Дністровською новобудовною експедицією досліджувалися поселення в уроч. Кучкарівка на південно-східній околиці с. Теремці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. Тут, крім слабого прошарку ранньозалізного часу, який виявлено лише в окремих місцях розкопу № I—II, відкрито 29 жител і понад 30 господарських ям першої половини I тис. н. е. На основі стратиграфії і добре датованих знахідок виявлені на поселенні об'єкти поділено на два періоди: III—IV і IV—V ст., що відповідають двом будівельним горизонтам. Житла кінця IV—V ст. мають печі-кам'янки і характеризуються вже всіма ознаками, властивими слов'янським напівземлянкам раннього середньовіччя. Повідомлення про результати досліджень публікувались неодноразово¹.